

Prądnik. Prace Muz. Szafera	27	181–188	2017
-----------------------------	----	---------	------

MACIEJ NOWAK

Pracownia Archeologiczna Maciej Nowak
email: archeomaciek@gmail.com

**OBIEKT KULTURY BADEŃSKIEJ NA STANOWISKU
BRZOZÓWKA KORZKIEWSKA 2 (AZP 100-56/43), GM. ZIELONKI**

**The Baden Culture feature from Brzozówka Korzkiewska site 2
(AZP 100-56/43), district Zielonki**

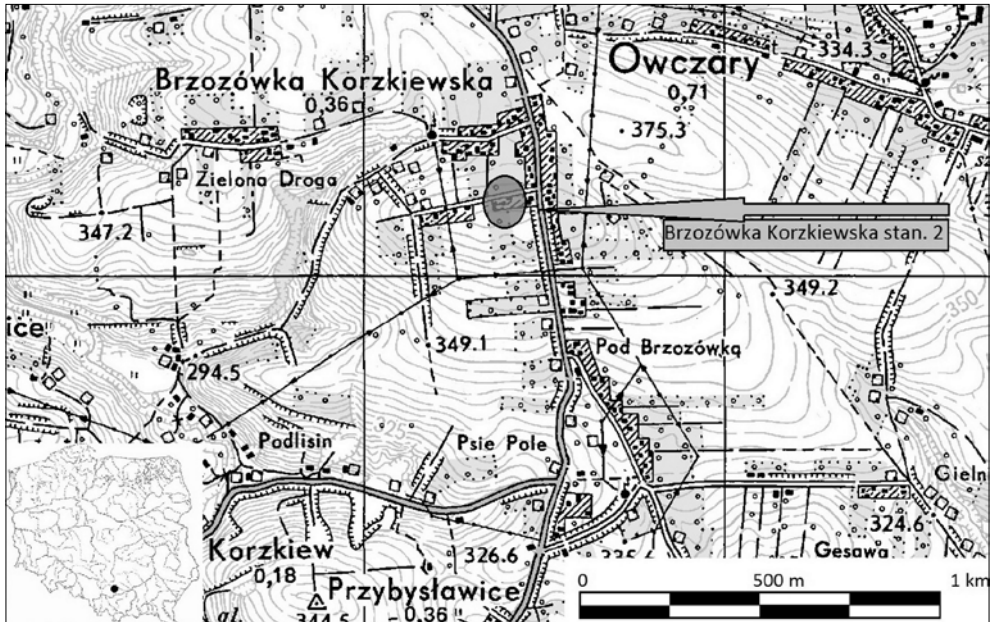
Abstract. The archaeological research conducted in spring 2014 in Brzozówka Korzkiewska was typical rescue excavations preceding proper construction of a detached house. Excavations were conducted within two trenches. When humus layer had been removed, three features were recognized within trenches. The first one was a marsh. The second one was a ditch (feature 2) of undetermined chronology. The most interesting feature was a storage pit (feature 3) discovered in Trench II. In its bottom part a characteristic series of pottery and flint artefacts connected with the Baden culture was found.

Key words: Ojców Upland, archaeology, Neolithic, Baden culture

WPROWADZENIE

Stanowisko archeologiczne Brzozówka Korzkiewska 2, gm. Zielonki (AZP 100-56/43) znajduje się na terenie Wyżyny Ojcowskiej, na szczycie jednego ze wzniesień (380 m n.p.m.) pofałdowanej wysoczyzny rozciągającej się na wschód od doliny Prądnika (ryc. 1) (Kondracki 2002, s. 254–256). Położone jest 12 km na północ od centrum Krakowa, przy drodze łączącej Zielonki ze Skałą. Zasięg stanowiska został wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych przeprowadzonych na początku lat 80. XX w. (Krausse 1983; Valde-Nowak 1984). Odkryte wtedy zabytki, pojedyncze wyroby krzemienne, pozwoliły powiązać stanowisko z młodszą epoką kamienia (Krausse 1983). Dopiero podjęte wiosną 2014 r. badania wykopaliskowe dostarczyły nowych, bardziej szczegółowych informacji.

Przeprowadzone wiosną 2014 r. prace terenowe należały do typowych, ratowniczych badań archeologicznych poprzedzających budowę domu jednorodzinnego. W ramach prowadzonych badań odhumusowano teren przeznaczony pod budynek (Wykop I) i pod drogę dojazdową do budynku (Wykop II) o łącznej powierzchni 3,4 ara. Pod około 30 cm warstwą gleby, w obrębie Wykopu I rozpoznany został młak oraz ciągnący się w poprzek północnej części wykopu rów (obiekt 2). W drugim z wykopów po mechanicznym usunięciu warstw gleby i podglebia zarejestrowano charakterystyczne koliste przewarstwienie – obiekt 3.

Ryc. 1. Brzozówka Korzkiewska stan. 2, gm. Zielonki. Położenie stanowiska

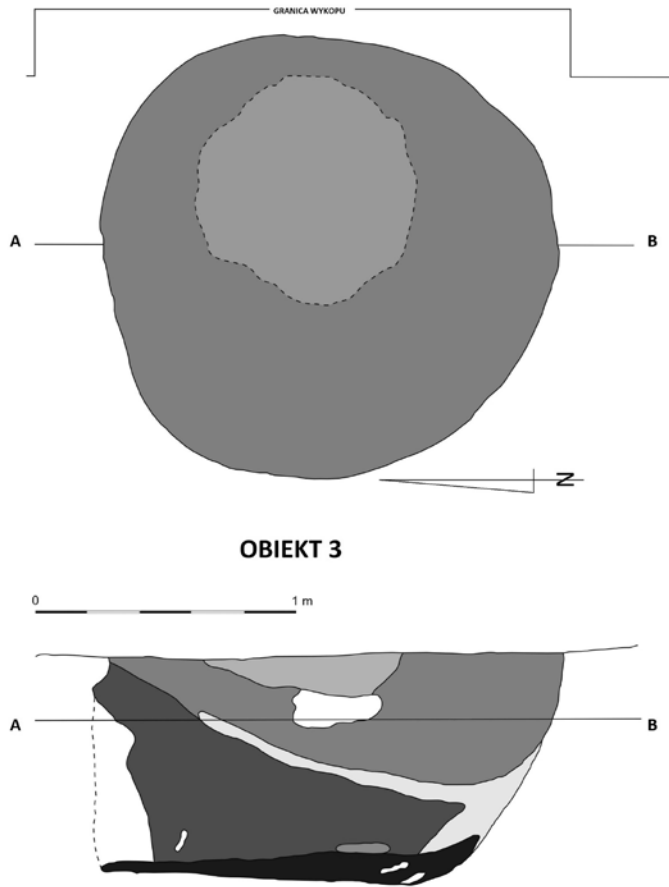
Fig. 1. Brzozówka Korzkiewska, site 2, Zielonki district. Location of the site

Z obiektu nr 1 wydobyto dwa drobne fragmenty ceramiki ogólnie datowanej na okres neolitu oraz trzy wyroby krzemienne (dwa fragmenty odłupków i jeden fragment wióra) wykonane z krzemienia jurajskiego odmiany A. Z obiektu numer 2 nie pochodziły żadne zabytki ruchome. Natomiast z wypełniska jamy nr 3 pochodził typowy dla kultury badeńskiej zbiór fragmentów ceramiki naczyniowej oraz wyrobów krzemiennych.

ANALIZA MATERIAŁÓW

Obiekt nr 3 na poziomie wykrycia miał kształt zbliżony do kolistego o średnicy około 1,5 m. W profilu jama posiadała kształt trapezowaty (głębokość 0,9 m) z wyraźnie widocznymi w stropie warstwami barwy szaro-czarnej i ciemnobrunatnej o kształcie nieckowatym. W części środkowej zasypiska występowały warstwy przemieszania z soczewkami lessowymi, a w części północnej profilu zaobserwowano lessowy obryw ściany. W spągu obiektu wystąpiła tłusta i zbita warstwa koloru czarnego z licznymi kawałkami przepalonego węgla drzewnego, okruchami polepy, ceramiką i wyrobami krzemiennymi. Pod względem funkcjonalnym obiekt nr 3 można interpretować jako jamę zasobową z rozpoznaną w części przydennej warstwą prawdopodobnie o charakterze użytkowym (ryc. 2).

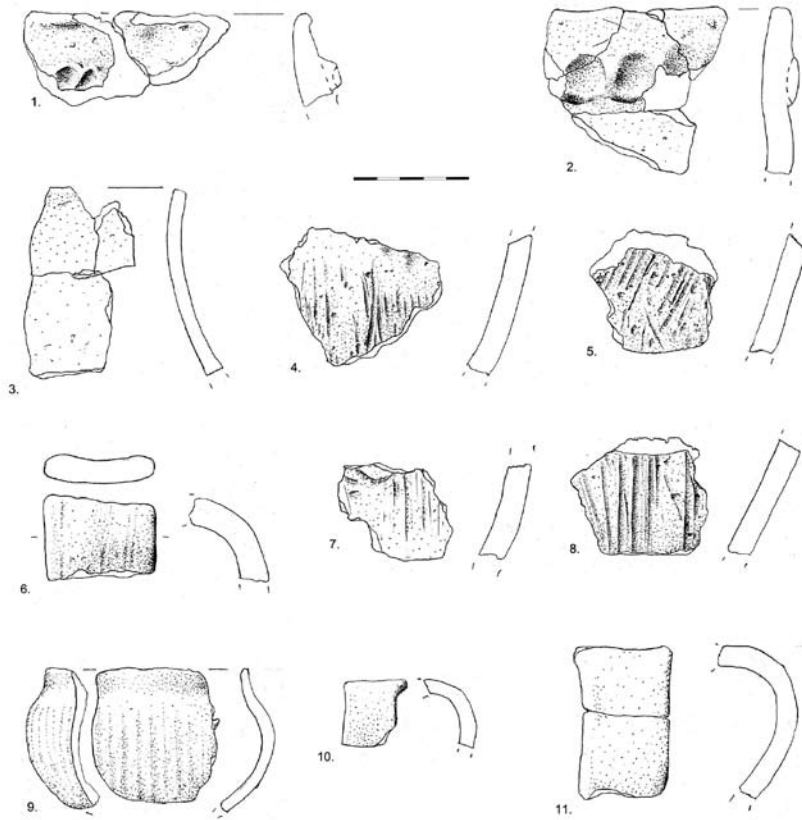
Niemal wszystkie zabytki ruchome znajdowały się w spągu obiektu (zaledwie dwie skorupy pochodziły z jego stropu). Należy do nich 79 fragmentów naczyń oraz 32 zabytki krzemienne. Ceramika charakteryzuje się dużym rozdrobnieniem. Największe ze skorup posiadają maksymalne wymiary nieprzekraczające 7 cm. Zdecydowanie najliczniejsza jest grupa fragmentów mniejszych niż 4 cm (53 egzemplarze). W większości przypadków pierwotne powierzchnie naczyń są starte, a występująca na nich ornamentyka słabo czytelna.

Ryc. 2. Brzozówka Korzkiewska stan. 2, gm. Zielonki. Rzut poziomy i profil obiektu 3.
Oprac. K. Nawrot

Fig. 2. Brzozówka Korzkiewska, site 2, Zielonki district. Horizontal projection and cross-section of feature no. 3. Elaborated by K. Nawrot

Najliczniej występują fragmenty ceramiki zasobowej pochodzące z garnków o workowatym kształcie lub z esowatym profilem. W obrębie tej grupy naczyń wyróżniono dwie odmiany różniące się sposobem wykonania oraz rozmiarami. Pierwsza to typowe, duże naczynia zasobowe. Ich fragmenty pochodzą w większości z brzuśców. Część z nich posiada powierzchnie zewnętrzne ze śladami obmazywania (ryc. 3. 4-5, 7-8). Tylko w dwóch wypadkach skorupy to fragmenty wylewów naczyń. Są to: wylew z naczynia workowatego o szacowanej średnicy 19 cm, z szeroką, poziomą listwą plastyczną zdobioną odciskami palcowymi (ryc. 3. 2) oraz wylew, prawdopodobnie, z naczynia o esowatym profilu z zachowanym częściowo guzkiem lub zniszczoną listwą z odciskami palcowymi (średnica wylewu wynosi około 22 cm) (ryc. 3. 1). Drugą odmianę garnków można określić jako formy miniaturowe. Przy czym minimalną ilość naczyń oszacowano na dwa egzemplarze.

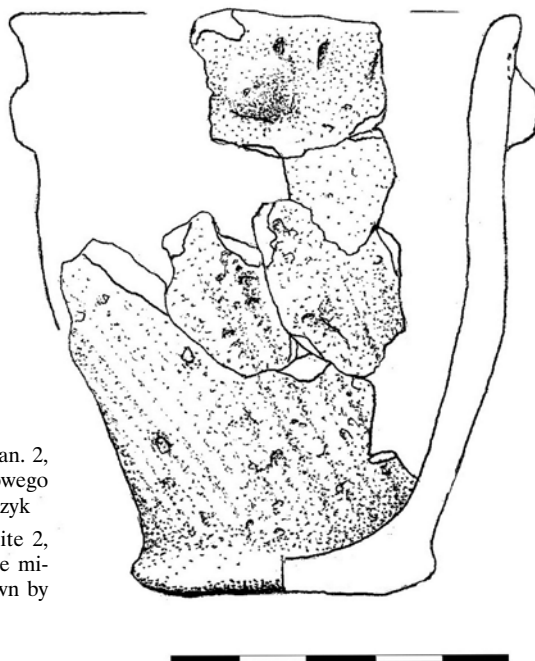

Ryc. 3. Brzozówka Korzkiewska stan. 2, gm. Zielonki. Wybrana ceramika z obiektu 3 Rys. P. Kołodziejczyk

Fig. 3. Brzozówka Korzkiewska, site 2, Zielonki district. Selected pottery from feature no. 3. Drawn by P. Kołodziejczyk

Jedno z nich udało się zrekonstruować. Posiada ono wylew o średnicy 7,5 cm, poniżej którego jest poziome pasmo ukośnych karbów oraz zachowany pojedynczy owalny guzik. Średnica dna wynosi 4,5 cm, a wysokość garnka około 8,5 cm. Na całej powierzchni zewnętrznej naczynia są widoczne ślady ukośnego, równoległego obmazywania (ryc. 4). Pozostałe fragmenty to niecharakterystyczne fragmenty brzuśca oraz jeden drobny fragment dna o podobnych rozmiarach jak wcześniejsze.

Kolejną grupę ceramiki stanowią fragmenty kubków, prawdopodobnie w większości o zaokrąglonych dnach. Wielkość rekonstruowanych wylewów to 9 cm i 10 cm (Ryc. 3. 9). Zachowane ucha są taśmowate o różnej szerokości (ryc. 3. 6, 10-11). Niektóre z fragmentów są zdobione pionowymi (słabo czytelnymi) żłobieniami (ryc. 3. 6). Ostatnią formą naczyń zarejestrowaną w zespole jest niezdobiony fragment wylewu z amfory (ryc. 3. 3).

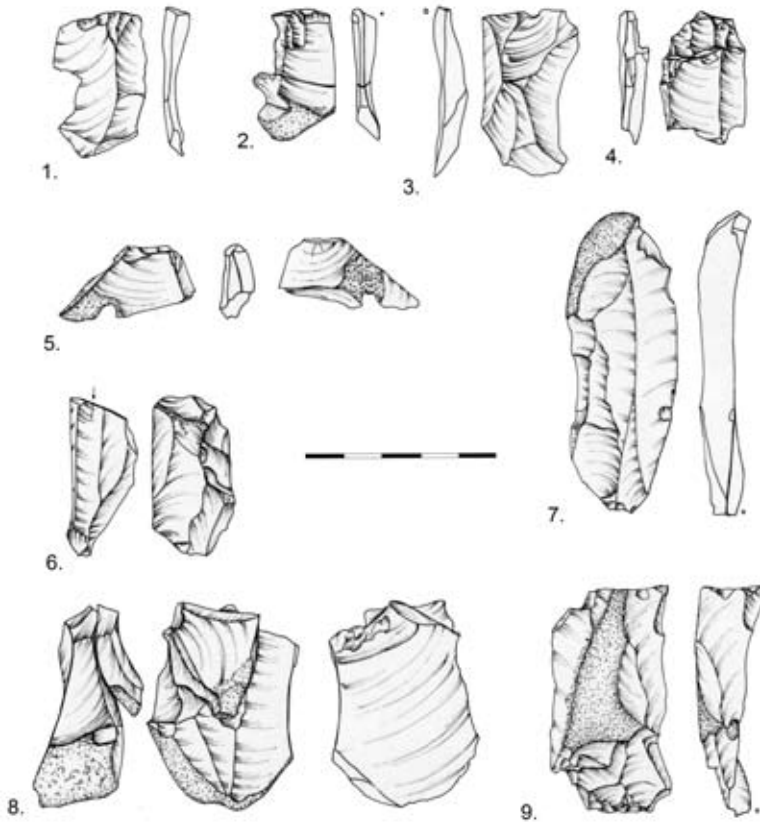
Ryc. 4. Brzozówka Korzkiewska stan. 2, gm. Zielonki. Rekonstrukcja miniaturowego naczynia z obiektu 3. Rys. P. Kołodziejczyk

Fig. 4. Brzozówka Korzkiewska, site 2, Zielonki district. Reconstruction of the miniature vessel from feature no.3. Drawn by P. Kołodziejczyk

Większość wyrobów krzemiennych (30 sztuk) wykonano z surowca, który charakteryzuje się cienką, drobnoziarnistą korą, z kilkumilimetrowym białym pasmem pod nią. Masa krzemionkowa jest koloru szaro-beżowego, słabo przezroczysta, matowa z wytrąceniami petrosileksowymi. Tylko dwa zabytki są przepalone, choć można przypuszczać, iż wykonano je z tego samego rodzaju krzemienia.

Struktura inwentarzowa posiada wyraźną przewagę okruchów i łusek (12 sztuk) oraz odłupków i ich fragmentów (12 sztuk). Wśród odłupków występują cztery egzemplarze z piętami korowymi i taka sama ilość z zaprawianymi o nieregularnym kształcie (ryc. 5. 5). Dwa odłupki to wierzchniki związane z regulacją kąta odłupni (ryc. r, 8-9). Tylko 8 zabytków zaliczono do kategorii wiórów i ich fragmentów. Są to przysadziste krótkie wióry o nieregularnym przebiegu krawędzi (ryc. 5. 1-4). W dwóch przypadkach mają piętka korowe, w czterech pięty są przygotowane. Do grupy narzędzi zaliczono wyłącznie jeden wiór, który nosi ślady użytkowania w postaci zagładzenia części powierzchni górnej (ryc. 5. 7). Na powierzchniach górnych 11 zabytków zaobserwowano korę.

Materiały krzemienne to niemal wyłącznie odpadki związane z obróbką, być może jednego rdzenia. Wskazuje na to duże podobieństwo w układzie przebarwień wewnątrz masy krzemionkowej oraz „składanie” się niektórych z odłupków (ryc. 5. 8). Nie można mówić jednak w tym wypadku o wyspecjalizowanych pracowniach, z jakimi mamy do czynienia na innych stanowiskach, np.: w Ojcowie-Kopcowej Górze (Trela 1998). Jest to prawdopodobnie świadectwo jednorazowego działania w celu uzyskania, na bieżące potrzeby, półsurowca do produkcji narzędzi.

Ryc. 5. Brzozówka Korzkiewska stan. 2, gm. Zielonki. Wybrane zabytki krzemienne z obiektu 3. Rys. A. Dziedzic

Fig. 5. Brzozówka Korzkiewska, site 2, Zielonki district. Selected flint artefacts from feature no.3. Drawn by A. Dziedzic

PODSUMOWANIE

Opisywany zbiór zabytków jest typowy dla klasycznej fazy kultury badeńskiej występującej w dorzeczu górnej Wisły, która na terenach jurajskich i wielicko-bocheńskiej nazywana jest grupą Mogiła (Zastawny 1999). Osadnictwo społeczności kultury badeńskiej na terenie Jury Ojcowskiej najliczniej jest znane z jaskiń i schronisk skalnych, położonych przede wszystkim w Dolinie Prądnika (Rook 1980; Zastawny 2006). Nieliczne stanowiska rozpoznano w strefie wysoczyzn między dolinami jurajskimi, np.: w okolicach Będkowiec, Łaz, Sąspowa i Wielmoży – charakteryzuje je obecność odpadków typowych dla produkcji siekier (Lech i in. 1984; Godłowska, Kozłowski 1995; Zastawny 2006). Wyraźnie wyspecjalizowane zespoły pracowni krzemiennych znane są natomiast z Ojcowa-Kopcowej Góry (Rook 1980; Trela 1998) i Aleksandrowic (Zastawny 2006). Szczególnie na tym tle wydaje się stanowisko Smardzowice 38 (Puchacza Skąła) położone na szczycie ostańca wapiennego,

charakteryzujące się silnym nasyceniem zabytków ceramicznych i krzemiennych, które być może łączy w sobie charakter pracowni i refugialny (Zastawny, Nowak 2012). Typowe osady „otwarte” znane są z południowych obrzeży Płaskowyżu Ojcowskiego, między innymi w Modlnicy (Żurowski 1933), Krakowie-Witkowicach (Rydlewski, Valde-Nowak 1980) i Krakowie-Toniach (Nowak 2014). Na tym tle materiały z Brzozówki Korzkiewskiej można uznać za pierwszy znany przejaw osadnictwa „otwartego” kultury badeńskiej w strefie wysoczyzny położonej między dolinami Prądnika i Dłubni. Trudno jednak ocenić jego trwałość i wykluczyć epizodyczność związaną z działalnością o charakterze sezonowym (np. wypasem). Warto zauważyć, że w polu widzenia ze stanowiska, pozostaje nieodległe skupisko punktów osadniczych zlokalizowanych w jaskiniach w Dolinie Prądnika (około 5 km w linii prostej). W podobnej odległości także dobrze widoczne jest, zlokalizowane na południowym wschodzie, dorzecze Dłubni aż do ujścia do Wisły, gdzie występuje bogate osadnictwo kultury badeńskiej.

Znaleziska z Brzozówki Korzkiewskiej, jak i odkrycia z pobliskiej Korzkwi (stanowisko 5), gdzie rozpoznano materiały z przełomu VII i VIII w. (Nowak i in. 2016), świadczą o bogatszym oraz bardziej zróżnicowanym osadnictwie pradziejowym i wczesnośredniowiecznym w tym rejonie Wyżyny Olkuskiej niż do tej pory sądzono w oparciu o badania powierzchniowe.

PIŚMIENNICTWO

- Godłowska M., Kozłowski J. K. 1995. *Młodsza epoka kamienia. Osadnictwo otwarte*, [w:] *Pradzieje i średniowiecze, Natura i Kultura w Krajobrazie Jury*, 4. Kraków, s. 51–62.
- Kondracki J. 2002. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa.
- Krauss A. 1983. *Karta Ewidencji Stanowiska Archeologicznego Brzozówka Korzkiewska 2 (AZP 100-56/43)*.
- Nowak M 2014. *Sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych przeprowadzonych na stanowisku Kraków-Tonie 23*. Archiwum miejskiego konserwatora zabytków w Krakowie.
- Nowak M., Liwoch R., Moskal-del Hoyo M., Wilczyński J., Rauba-Bukowska A. 2016. *Korzkiew 5 – najstarsze stanowisko średniowieczne na Wyżynie Olkuskiej*. „Materiały Archeologiczne”, 41: 245–262.
- Lech J., Rook E., Stępniewski F. 1984. *Archeologiczne badania poszukiwawcze i weryfikacyjne w dorzeczu Prądnika w latach 1976-1980*. „Sprawozdania Archeologiczne”, 36: 213-266.
- Rook E. 1980. *Osadnictwo neolityczne w jaskiniach Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*. „Materiały Archeologiczne”, 20: 5–130.
- Rydlewski J., Valde-Nowak P. 1980. *Neolityczne i eneolityczne stanowisko Kraków-Witkowice II w świetle badań w 1976 roku*. „Sprawozdania Archeologiczne”, 32: 103–114.
- Trela E. 1998. *Neolityczne pracownie krzemienne z Kopcowej Góry (Ojców, stan. 12)*. „Materiały Archeologiczne”, 31: 21–63.
- Valde-Nowak P. 1984. *Notatka z powierzchniowych badań w dorzeczu Prądnika*. „Sprawozdania Archeologiczne”, 36: 267–272.
- Zastawny A. 1999. *Uwagi na temat chronologii osadnictwa kultury badeńskiej w zachodniej części Małopolski*. „Sprawozdania Archeologiczne”, 51: 9–55.

Zastawny A. 2006. *Osadnictwo społeczności badeńskiego kręgu kulturowego w Jurze Ojcowskiej na tle regionów sąsiednich*, [w:] *Jura Ojcowska w pradziejach i w początkach państwa polskiego*, red. J. Lech, J. Partyka. Ojców, s. 439–458.

Zastawny A., Nowak M. 2012. *Badania wykopaliskowe w rejonie Puchaczej Skały w dolinie Prądnika (Smardzowice st. 38)*. „Prądnik. Prace Muz. Szafera”, **22**: 55–72.

Żurowski J. 1933. *Problemy kultury ceramiki promienistej w Polsce*. „Wiadomości Archeologiczne”, **12**: 117–153.

SUMMARY

The archaeological research conducted in spring 2014 in Brzozówka Korzkiewska was typical rescue excavations preceding proper construction of a detached house. Excavations were conducted within two trenches. When humus layer had been removed, three features were recognized within trenches. The first one was a marsh. The second one was a ditch (feature 2) of undetermined chronology. The most interesting feature was a storage pit (feature 3) discovered in Trench II. In its bottom part a characteristic series of pottery and flint artefacts connected with the Baden culture was found.

Within the analysed assemblage there were forms typical of cooking ceramics such as bag-shaped vessels with swept bellies (Fig. 3. 4-5, 7-8) with mouths slightly splayed and decorated with a line of horizontal fingertips imprints below vessel rim (Fig. 3, 1-2) This group includes also miniature bag-shaped vessels (Fig. 4). Serving ceramics is represented by fragments of mugs with rounded bottoms, decorated with horizontal grooves (Fig. 3. 9) and fragments of band-shaped handles of mugs (Fig. 3. 6, 10-11). There were as well potsherds deriving from an amphora (Fig. 3. 3). Flint artifacts were made of local raw materials, Jurassic flint. This assemblage comprises mainly technical wastes i.e. flakes and chunks. There are as well some distal and proximal fragments of blades linked with tools processing.

Findings from Brzozówka Korzkiewska as well as discoveries from Korzkiew located nearby (site 5), with materials dated to the turn of the 7th and 8th centuries (Nowak et al. 2016), indicate much more diversified and abundant prehistoric and Early Medieval settlement in this part of the Ojców Upland than it has been estimated up to now.

Translated by Aleksandra Sabat-Maj